

V tomto roku prebiehajúce oslavy 70. výročia Slovenského národného povstania navodili atmosféru osláv a spomienok nielen v oficiálnych kruhoch, ale aj u ľudí, ktorí toto obdobie osobne prežívali. Michal Krajčík spomienky doplnil o osobné zážitky zo stretnutia sa s vojakmi dvoch armád v uliciach mesta – nemeckej a ruskej.

Oslobodenie Prievidze

Oslobodenie Prievidze sa udialo za zvláštnych okolností. Nepadol ani jediný výstrel nemeckého vojaka, pretože Nemci so svojou vojenskou technikou sa ani do mesta nedostali. Vo Veľkej Čause opustili štátnu cestu č. 50 a horskou cestou prešli do Brezian a odtiaľ ustupovali na severozápad.

Pochopiteľne, občania mesta sa pripravovali na prechod frontu, kuli plány ako zachrániť svoj majetok, ale hlavne vlastné životy. Obavy a strach sa stupňoval, keď sa Nemci rozhodli nad Bojnicami vykopať protitankové zákopy. Z toho sa dalo usúdiť, že prievidzskú kotlinu chcú využiť na vybudovanie obrany a zastaviť, či spomaliť postup oslobodzovacích vojsk. Zákopy kopali muži za asistencie a dozoru nemeckých vojakov. Organizátorom bol obecný úrad, ktorý posielal pozvánky a účasť mužov bola povinná. Aj mňa, ako mladistvého, zaradili a denne som nastupoval proti svojej vôli plniť tento príkaz. Nemci prípravy začali oneskorene a rýchly postup sovietskych vojsk im zabránil splniť svoj zámer. Sovietske „raty“ plniace prieskumné lety nadlietavali nad naše územie a aj nad nami v zákopoch. Keď sme začuli rachot lietadiel, prerušili sme prácu a rýchlo sme sa ukrývali. Prekvapilo ma, že nemeckí frontoví vojaci sa báli viac ako my a v strachu hľadali najbezpečnejšie miesta úkrytu.

Posledné dni pred príchodom frontu prežívali muži panický strach, vari najväčší v živote. Do mesta totiž prenikla správa, že Nemci deportujú chlapov. Vystala pre nich úloha, ako a kde sa ukryť, aby sa vyhli únosu. O ženy a deti bolo postarané. Ukryli sa buď v krytoch k tomu účelu vybudovaných alebo v pivničných priestoroch rodinných domov. Početná skupina bola v priestranných chodbách v kláštornej budove. Medzi nimi boli rádové sestry a aj moja matka so štrnásť ročnou a ani nie jednoročnou dcérou.

Muži z „rodinných domkov“ (v súčasnosti na Duklianskej ulici a Mierovom námestí) sa dohodli a vybrali si miesto úkrytu v koryte Handlovky, niže súčasnej čističky odpadových vôd. V rieke bolo vody málo, a preto boli okraje (svahy) suché. Bol som medzi nimi aj so starším bratom. Odtiaľ sme mali dobrý výhľad na východnú stranu, lesy nad Hradcom a Veľkou Lehôtkou. Dňa 4. apríla v odpoľudňajších hodinách sme spozorovali, že z lesa vychádzajú oslobodzovacie vojská, rozostavujú delá a zaujímajú palebné postavenie.

Pomerne dlho sa nič nedialo a chlapi so súhlasom otca rozhodli, aby som ako najmladší (ako spojka) išiel do mesta zistiť, čo sa tam deje. Ustráchaný som sa vybral chodníkom po nábreží Handlovky. Za cieľ som si vybral hasičskú zbrojnicu, ktorá dnes už nefunkčná stojí na bývalom Drevenom rínku. Predpokladal som, že tam sa najviac dozviem o situácii, lebo tam sídlilo veliteľstvo hlinkovej gardy, no býval tam aj môj priateľ Anton Mišík, ktorého otec a starší brat boli profesionálnymi hasičmi. Pri dnešnom kine Baník som narazil na nemeckého vojaka, zrejme spojára, ktorý mal na prsiach navijak a natáčal telefónny kábel. Priznám sa, dostal som strach a uľavilo sa mi, keď po mojom pozdrave a jeho niekoľkých slovách, ktorým som aj tak nerozumel ma nechal hladko prejsť.

Prvá moja zastávka však bola v kláštore. Išiel som pozrieť mamu, ostatnú rodinu a zistiť náladu ukrytých žien a detí. Zrazu, ako blesk z neba, sa tam objavili dvaja sovietski vojaci, ktorí prišli prví do Prievidze. Mali nejaký ten „stogram“ v sebe a hľadali Nemcov. Do rádových sestier vstúpil obrovský strach a začali sa modliť. Zastavili sa pri nich a utešovali ich, aby sa nebáli, že nič im neurobia. Keď Nemcov nenašli pobrali sa ďalej plniť bojové úlohy. Vyšli na ulicu a ja za nimi. Vonku začali strieľať do vzduchu a vybrali sa smerom na Bojnice, no ja na opačnú stranu, do mesta. Na druhý deň som sa dozvedel, že na námestí v Bojniciach zastrelili dvoch sovietskych vojakov, predpokladal som, že to mohli byť tí, ktorí sa objavili v kláštore.

Vkročil som na námestie a tam už v západnej časti horela budova, v ktorej bola predajňa obuvi, tam, kde stojí pošta. Požiar vznikol zrejme od nejakej strely. Bolo tam niekoľko ľudí, ktorí vraj vynášali obuv aby ju zachránili, no pravým menom sa tomu hovorí rabovka. Zdržal som sa tam iba chvíľu a pokračoval som ďalej do cieľa.

Len čo som prišiel na Drevený rínok zbadal som dvoch, zrejme zatúlaných nemeckých vojakov, ktorí vbehli do Hajmanovho domu. No po pár krokoch som sa zoči-voči ocitol pred dvomi sovietskymi vojakmi. Vstúpil do mňa strach. Z mladíckej nerozvážnosti som si chcel azda šplhnúť, ale

neuveďomiac som si, čo sa môže stať, som ich na Nemcov upozornil. Tí ma vyzvali, aby som im išiel ukázať miesto. Hnali ma pred sebou, ako keby ma eskortovali. V tú chvíľu by sa mi neboli ani kvapky krvi dorezali. Prehľadali celý poschodový dom, veľký dvor, no Nemcov nebolo. Zrejme prešli dvorom do ovocného sadu, kde je teraz park Skotňa a odtiaľ do neznáma.

Po týchto skúsenostiach som bol presvedčený, že už viac Nemcov v meste nieto a upustil som od návštevy hasičskej zbrojnice. Ponáhlal som sa chlapom zvestovať, že mesto je oslobodené. Bol to signál, že môžu ísť po svoje manželky a deti a vrátiť sa do svojich domovov.

Pripravovaná obrana Nemcov sa nekonala. Sovietski vojaci boli v meste skôr ako ustupujúci Nemci po ceste handlovskej dolinou. Keď by neboli Nemci Prievidzu obišli, boli by ich spojenecké vojská pravdepodobne obkľúčili. Rýchlemu postupu sovietskych vojsk z Handlovej pomohol asi o šesť rokov starší priateľ Ján Kucko, ktorý ich previedol horskou cestou.

Možno povedať, že mesto prechodom frontu utrpelo len minimálne škody na majetku a straty na ľudských životoch. Sovietski vojaci vykradli niekoľko obchodov, no na rabovačkách sa priživili aj niektorí občania. Pri leteckých náletoch padli dve bomby. Jedna pred železničným priecestím pred terajšou piváňňou Rampa, druhá na Bojnickej ceste pri „rodinných domkoch“. Tá druhá usmrtila občianku Králikovú, ktorej rodičia mali v blízkosti rodinný dom. Podľa môjho názoru najväčšiu vojnovú škodu spôsobili Nemci tým, že zničili všetky tri železničné mosty cez Handlovku. Železničnú trať opravili železnice vlastnými silami. Mosty zreparoval podnikateľ Ondrej Prístavok.

V súvislosti s hladkým prechodom frontu nemôžem nespomenúť, že Prievidza zažila skutočnú vojnu len počas SNP. Partizáni opustili mesto 12. septembra 1944 a zabarikáďovali sa na Banskej. Takmer 14 dní bránili Nemcom postup na Handlovú. Nemci vtedy zaujali palebné postavenie pred „rodinnými domkami“. Tam v kukurici rozmiestnili mínometry a delá. Bolo to iba 100 či 200 m od obývaných domov. V jednom z nich sme bývali aj my. No Nemci obsadili aj iné miesta, napr. pri cintoríne a na Kopaniciach mali viac guľometných hniezd, odkiaľ strieľali na partizánov. Tí strelbu opätovovali a míny dopadali aj do záhrad domov, kde je teraz park Skotňa. Počas prestrelky padlo na Banskej 13 partizánov v mieste, kde teraz stojí pamäťník SNP. Medzi nimi bolo aj niekoľko žien.

Po oslobodení sa život v meste len pomaly dostával do normálnych koľají. Spočiatku mestské zastupiteľstvo prijímalo opatrenia na zabezpečenie riadneho chodu mesta. Až voľby v roku 1946 sem vniesli istý poriadok.

Michal Krajčik (1928)